Зоран ВЕЉАНОВИЋ / Zoran VELJANOVIĆ

ВОЈНЕ КАПЕ И ШЛЕМОВИ ОД СРЕДИНЕ 19. ДО СРЕДИНЕ 20. ВЕКА ИЗ КОЛЕКЦИЈЕ ДЕЈАНА КРАГИЋА

MILITARY CAPS AND HELMETS FROM THE MIDDLE 19th TO THE MIDDLE 20th CENTURY FROM COLLECTION OF DEJAN KRAGIĆ

Каталог / Catalogue

МУЗЕЈ ВОЈВОДИНЕ / MUZEJ VOJVODINE
Нови Сад / Novi Sad
2021.

ВОЈНЕ КАПЕ И ШЛЕМОВИ
ОД СРЕДИНЕ 19. ДО СРЕДИНЕ 20. ВЕКА
ИЗ КОЛЕКЦИЈЕ ДЕЈАНА КРАГИЋА

MILITARY CAPS AND HELMETS FROM THE
MIDDLE 19th TO THE MIDDLE 20th CENTURY
FROM THE COLLECTION OF DEJAN KRAGIĆ

Друго измењено и допуњено издање

Second amended edition

Издавач
МУЗЕЈ ВОЈВОДИНЕ, Нови Сад, Дунавска 35

Publisher
MUSEUM OF VOJVODINA, Novi Sad, Dunavska 35

Главни и одговорни уредник
Мр Тијана СТАНКОВИЋ ПЕШТЕРАЦ

Editor-in-chief
Tijana STANKOVIĆ PESTERAC, MSc

Аутор изложбе и каталога
Зоран ВЕЉАНОВИЋ

Authors of exhibition and catalogue
Zoran VELJANOVIĆ

Рецензенти
Проф. др Дејан МИКАВИЦА, Петар ЂУРЂЕВ

Reviewers
Prof. Dejan MIKAVICA, Petar ĐURĐEV

Сарадници на изложби и каталогу
Дејан КРАГИЋ, Марко ЛАКИЋ,
Димитрије МИХАЈЛОВИЋ

Collaborators of exhibition and catalogue
Dejan KRAGIĆ, Marko LAKIĆ,
Dimitrije MIHAJLOVIĆ

Фотографије
Драган КУРУЦИЋ, Милица ЂУКИЋ

Photography
Dragan KURUCIĆ, Milica ĐUKIĆ

Преводиоци
Димитрије МИХАЈЛОВИЋ,
Зоран ВЕЉАНОВИЋ, Дејан КРАГИЋ

Translators
Dimitrije MIHAJLOVIĆ,
Zoran VELJANOVIĆ, Dejan KRAGIĆ

Техничка припрема и дизајн каталога
Владимир ВАТИЋ, Зоран ВЕЉАНОВИЋ

Technical design of catalogue
Vladimir VATIĆ, Zoran VELJANOVIĆ

Штампа
Donat graf, Beograd

PRINT

Тираж
300

Circulation

Copyright Muzej Vojvodine

ISBN 978-86-81086-78-0

Изложбу и штампање каталога омогућио је
Секретаријат за културу, јавно информисање
и односе с верским заједницама
АП ВОЈВОДИНЕ

The exhibition and catalogue are implemented has
been financially supported by Secretariat of Culture,
Public Information and relations with
Religious Communities of the AP of VOJVODINA

КАПЕ И ШЛЕМОВИ: ОД НАРОДНЕ НОШЊЕ ДО ВОЈНЕ ОПРЕМЕ

(О теми, подстицају, тачки ослонца)

Први сусрет са војном опремом и капама датира из времена ране младости јер су мој отац и брат били војна лица. По окончању студија, служио сам војни рок на патролном броду („Мукос") у граничној јединици Ратне морнарице на Јадранском мору. Интересовање за војну историју и војну опрему наставио сам као историчар у професионалном раду у Историјском архиву и Музеју Војводине.

Приликом рада на сталној изложбеној поставци *Од сна до јаве, Присаједињење Војводине Србији 1918*, у Музеју Војводине[1] суочили смо се са чињеницом да у оквиру постојећих музејских збирки војне капе и шлемови из Првог светског рата,[2] који је због великог ангажовања људских и материјалних ресурса из целог света назван Велики рат из периода Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца (Југославије), нису заступљени у већем броју, односно да их нема колико ни прстију на једној руци.[3] Како су нам војне капе и шлемови

[1] Зоран Вељановић, Драго Његован, *Од сна до јаве: ӣрисаједињење Војводине Србији 1918*, Нови Сад 2018.

[2] За време периода Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца/ Југославије назван „Велики рат" због великог ангажовања људских и материјалних ресурса из целог света.

[3] Бранко Петрановић, *Србија у Другом светском рату 1939–1945*, Београд 1992, 6–12. У времену опште заслепљености са „великим вођом", у једнопартијској држави, где су властодршци и њихови следбеници здушно спроводили диктатуру комунизма у школама или установама културе није било места за јунаке из Првог светског рата који су „гурнути под тепих". Отуда у прикупљању музејских предмета нису били приоритети предмети из Великог рата, те их по музејима Бачке, Баната и Срема (АП Војводина) има у мањем броју од очекиваног. Види:

CAPS AND HELMETS: FROM NATIONAL COSTUME TO MILITARY EQUIPMENT

(On topic, motive and foundation)

Our first encounter with military equipment and caps dates back to our childhood, when our father and brother worked as the military personnel. Then, I served my military service on a patrol ship in the naval border unit on the Adriatic Sea. I continued my interest in military history and equipment as a historian in my professional work as an archival advisor and curator – historian in the Historical Archive and Museum of Vojvodina.

Working on a permanent exhibition *From Dream to Reality, Unification of Vojvodina to Serbia* 1918, in Museum of Vojvodina[1], we've encountered the fact that military caps and helmets from the First World War[2] were present only in small numbers in existing museum collections and they can be count on the fingers of one hand[3]. Because the military caps and helmets

[1] Зоран Вељановић, Драго Његован, *Од сна до јаве: ӣрисаједињење Војводине Србији 1918*, Нови Сад 2020.

[2] During the kingdom of Serbs, Croats and Slovenians, it was termed the Great War because of an involvement of a great deal of human and material resources from all over the world.

[3] Бранко Петрановић, *Србија у Другом светском рату 1939–1945*, Београд 1992, 6–12. In the time of a general blindness with „the great leader" in one-party state, where the people in power and their followers were dedicated to implement the dictatorship of proletariate there were no place for the heroes of the First World War in schools or cultural institutions – they were „swept under the carpet". That is why, during the collecting of artifacts, those from the Great War period had no priority and only a small number of them can be found in museums across Bačka, Banat and Srem (Autonomous Province of Vojvodina). See: Museum of Vojvodina, Contemporary History Department (CHD), Collection of historical items (CHI).

српске војске у Великом рату били потребни за другу тему поменуте изложбене поставке: *Први светски рат и борба за национални опстанак*, отпочели смо рад на терену, односно обилазак антикварница, старинарница, бувљих пијаца, колекционара и других приватних лица која сакупљају и тргују старинама, да бисмо прикупили потребне музејске предмете. На тај начин били смо у прилици да код колекционара у Новом Саду, Сомбору, Белом Манастиру, Темишвару, Београду или Перлезу завиримо у велико богатство минулих времена, па чак и први пут били у прилици да видимо и држимо у руци (in vivo) предмете или архивска документа која смо до јуче само гледали у каталозима и књигама.[4] Са једним бројем колекционара пронађен је заједнички интерес у институционалној заштити културних добара те је путем набавке, односно откупа музејских предмета за збирке одељења *Музеј присаједињења 1918*, у Музеју Војводине, прибављена извесна количина музејских предмета. И поред увреженог, међу кустосима, углавном негативног, мишљења о колекционарима и њиховом делању (и обрнуто),[5] били смо потпуно решени да превазиђемо тај став и успели смо да се приближимо колекционарским круговима. Код извесног броја колекционара смо наишли

Музеј Војводине, Одељење новије историје (даље ОНИ), Збирка историјских предмета (даље ЗИП).

[4] Акутни недостатак новца у култури није новина нити спецификум садашњег времена. Упркос томе, институционална културна делатност и заштита културних добара је константа у Музеју Војводине. С тим у вези и прибављање музејских предмета путем откупа или поклона се одвија сваке године и њене збирке употпуњују или се формирају нове. Ограничена новчана средства нису оправдање, већ изговор за осцилације у откупу и попуњавању музејских збирки.

[5] На којој се на првом месту издваја склоност ка трговини, односно материјалној добити, недовољна академска основа или незаинтересованост за опште културно добро и друго.

of Serbian army were needed for the second theme of mentioned exhibition named *The First World War and the Struggle for National Survival*, we have started a field work by visiting antique shops, different market places and private collectors in order to find the artifacts. By visiting private collectors in Novi Sad, Sombor, Beli Manastir, Timişoara, Belgrade and Perlez, we had a unique chance to glance upon and hold the treasures of the past in our hands, objects and documents that we saw only in books and catalogues[4]. With a number of private collectors a common interest in institutionalised protection of cultural heritage was found, and with a procurement and purchase a certain quantity of artifacts arrived in *Museum of Unification 1918*. in Museum of Vojvodina. In spite of usually negative perspective on private collectors among curators (and vice versa)[5] we were determined to overcome that attitude and we successfully draw closer to the circles of private collectors. A certain number of them had a full understanding of our goal and were ready for cooperation in adding artifacts to the collection of *Museum of Unification 1918*. in Museum of Vojvodina. With the purcrement of items, either through purchase or being recieved as gifts, the door opened wide for collaborations in the future. At the same time we haven't succeeded in changing the private collector's usually negative perspective on museum institutions, such as Museum

[4] A permanent lack of money in the sphere of culture is not something new. Despite that, the institutionalized cultural activity and a protection of cultural property and heritage are constant in Museum of Vojvodina. With that being said, every year a number of artifacts are purchased or received as gifts forming new and filling out existing museum collections. A limited amount of money is not a justification but an excuse for oscillations in procurement and filling out the museum collections.

[5] First is the inclement toward trade and therefore material gain, then a lack of professional foundation or just ignorance for cultural heritage etc.

на пуно разумевање и спремност на сарадњу и употпуњавање збирки *Музеја ūрисаједињења 1918*, у Музеју Војводине. Од колекционара смо откупили или добили на поклон известан број предмета, и за ту сарадњу надаље оставили широм отворена врата. Истовремено код колекционара нисмо успели да размаглимо такође уврежено, углавном негативно мишљење да музејске установе, односно Музеј Војводине и њихови кустоси не цене њихов рад те да истрајавају у намери да им одузму оно што су годинама брижљиво сакупили у својим колекцијама или збиркама. Негативна искуства код колекционара веома су болна и жива.[6]

Истовремено, са литературом (домаћом и страном) у ранцу и фотоапаратом у рукама, почели смо да обилазимо музеје у Бачкој, Банату, Барањи и Срему и правимо евиденцију музејских предмета који би могли да буду позајмљени уколико се укаже потреба. Међутим, уверили смо се да је и у музејима Војводине број музејских предмета, међу којима и војних капа и шлемова из периода Великог рата (1914–1918), несразмерно мали у односу на прикупљене предмете из нпр. Другог светског рата (1941–1945). После извесног времена, евидентирали смо известан број нама занимљивих музејских предмета које су нам колеге кустоси позајмили за изложбену поставку, али не и војне капе и шлемове српске војске или других армија (Антанте или Централних сила) које су учествовале у Великом рату.[7]

[6] Известан број предмета који су позајмљени од колекционара за изложбене поставке или на експертизу ради откупа никада се није вратио власницима. Нажалост, примера има доста.

[7] Овде није реч да у појединим музејума нема војних капа и шлемова из Великог рата, већ да су они изложени (нпр: Музеј Града Новог Сада, Градски музеј Сомбор, Музеј Срема у Сремској Митровици, Народни музеј у Кикинди и Зрењанину) били у лошијем стању од оних које смо откупили. О репликама или позоришним и филмским костиof Vojvodina, and its curators that don't appreciate the work of collectors and persist in taking away the artifacts collectors have devotedly gathered for years. Negative experiences of private collectors are alive and very painful.[6]

With a domestic and foreign literature in rucksack and a camera in hands, we started our visit to museums across Bačka, Banat, Baranja and Srem making a list of artifacts that may be borrowed if needed for exhibition. The conclusion arose – a number of artifacts from the Great War period (1914-1918), among which military caps and helmets, is much smaller than of those from the Second World War era. After a while, colleague curators borrowed us those artifacts we've enlisted as interesting for exhibition, but no military caps and helmets of Serbian or any other army that fought in the Great Work (Entente or Central powers) were found.[7]

Later on, the first military helmet was purchased: military helmet of Serbian army from Salonika front type M-1915 Adrian. After that the second came as well, the M-1915 Adrian, then the first military cap of Serbian army and military helmet of French army (sanitation) M-1915, Adrian...[8] After a while we've recorded

[6] A certain number of artifacts borrowed from collectors for exhibition or expertise were never returned to their owners. Unfortunately, there are a lot of similar examples.

[7] It is not the case that certain museums do not possess military caps and helmets, but those exhibited (for example in: City Museum of Novi Sad, City museum of Sombor, Museum of Srem in Sremska Mitorivca, National Museum in Kikinda and Zrenjanin) were in worst condition than those we've purchased. On replicas used as theatre or movie costumes that are being held in museum collections (either good, less good or bad) we don't want to waste our words.

[8] Museum of Vojvodina, *Department of Museum of Unification 1918*, Collection of historical items (DMU 1918, CHI). After the purchase, new artifact's data are being entered into Entrance book and Inventory book. The gathering of information about every single artifact is still in progress.

Потом смо откупили први војни шлем: војни шлем српске војске са Солунског фронта М-1915 Адријан. Затим смо откупили други М-1915 Адријан, а затим и прву војну капу српске војске „шајкачу”, затим војни шлем француске војске из Великог рата (род санитет) М-1915, Адријан...[8] Временом смо евидентирали већи број војних и службених капа и шлемова који су се углавном налазили код колекционара углавном у Новом Саду и Београду.

Изостанак војних капа и шлемова у музејима Војводине подстакао нас је да размишљамо у правцу идеје о припреми изложбене поставке о овим свакако мало заступљеним музејским предметима по музејима у Војводини. Саговорника на ту тему, између осталих, нашли смо и у Дејану Крагићу, новосадском колекционару, иначе власнику колекције из које смо начинили одабир за излагање.[9]

* * *

У речницима,[10] лексиконима,[11] и енциклопедијама стоји да су речи капа и шлем страног

мима и капама по музејским збиркама или поставкама (добрим, мање добрим или лошим) не желимо да трошимо графит из оловака.

[8] Музеј Војводине, Одељење *Музеј ӣрисаједињења 1918*, Збирка историјских предмета (даље ОМП 1918, ЗИП). Откупљени предмети су по откупу уведени у Улазну и Инвентарну књигу Збирке историјских предмета, док су послови истраживања и обраде података о сваком предмету понаособ у току.

[9] Дејан Крагић (Ср. Каменица, 1970–), колекционар, који поседује већи број колекција и збирки (од играчака до војних и службених ознака, одликовања, капа, шлемова и униформи), баш као и велики број предмета који покривају раздобља од античких времена до ратова за југословенско наслеђе (1991–1995), НАТО агресију на Савезну Републику Југославију (24. март – 10 јун 1999), Државну заједницу Србије и Црна Горе (од 4. фебруара 2003), и коначно од маја 2006. године Републику Србију.

[10] *Речник срӣско-хрваӣскоī књижевноī језика*, фототип. изд., Нови Сад 1982, књ. 2, 654, књ. 6, 981.

[11] Милан Вујаклија, *Лексикон сӣраних речи и из*раза, Београд 1992: капа (лат. cappa) калуђерски

Краљевина Југославија. Тенк Рено ФТ 17
Kingdom of Yugoslavia. Tank Renault FT 17

a large number of military and official caps and helmets most of them in private collections in Novi Sad and Belgrade.

The absence of military caps and helmets in collections in Museum of Vojvodina, encouraged us to think and visualize an exhibition about these artifacts that were not present in large numbers in museums across Vojvodina. We found a common language regarding the topic with Dejan Kragić, a private collector from Novi Sad and the owner of a collection from which we've made a selection of artifacts for display.[9]

* * *

In dictionaries[10], lexicons[11] and encyclopedias a word for cap and helmet is of a foreign origin,

[9] Dejan Kragić (Sremska Kamenica, 1970–), a collectionar, owning a large number of collections (from toys to military and official insignia, medals, caps, helmets and uniforms) and a great deal of items from antiquity to war in Yugoslavia (1991-1995), NATO aggression on Federal Republic of Yugoslavia (24th of May – 10th of Jun 1999), the state community of Serbian and Montenegro (from 4th of February 2003), and finally until Republic of Serbia (May 2006).

[10] *Речник срӣско-хрваӣскоī књижевноī језика*, фототип. изд., Нови Сад 1982, књ. 2, 654; књ. 6, 981.

[11] Милан Вујаклија, *Лексикон сӣраних речи и из*раза, Београд 1992: cap (lat. cappa) a monk's clack with wide sleeves and a hood; rain coat; helmet (ger. Helm) a metal cap protecting the head from impact;

порекла, што говори да су као такви настали код народа или империја које су системски практиковале производњу службених одела и војне опреме. Њихово прихватање код Срба било је доста рано и датира из периода средњег века, што никако не значи да како код народа тако и у војним редовима није било домаћих производа са домаћим називима, али свакако под снажним утицајем Источног римског царства, односно Византије.[12] Дуги живот под османлијским жезлом након пада средњовековне Србије узроковао је утицај оријента, тако да су турбани и фесови све до средине деветнаестог столећа красили главе српских угледника, војника и добровољаца[13], али и обичног народа. Код Срба са друге стране Дунава и Саве владало је опште шаренило од одела, капа, кацига и шлемова који су штитили српске војнике који су ратовали по налогу и за „Felix Austria" од Балкана до западне Европе.[14] Под утицајем аустријског царства и њених војних редова настала је, у потоњим

which implies that they were made by nations and empires that systematically practiced a production of official suits and military equipment. The adoption of that word among Serbs occurred pretty early, during the Middle ages, but that doesn't mean there were no domestic product with domestic names among people and military, surly with a great deal of influence of Eastern Roman Empire i.e. Byzantine Empire.[12] After the fall of medieval Serbian state a centuries long living under the Ottoman oppression brought a strong oriental influence, resulting in turbans and fezzes being worn by Serbian prominent figures, leaders, military personnel and volunteers[13] and even ordinary people until the middle of 19th century. The Serbs across Danube and Sava rivers who fought for and under „Felix Austria" from Balkans to Western Europe were protected by a wide variety of different suits, caps, hats and helmets.[14] Under the influence of the Austrian Empire and from its army ranks the most well-known military cap among Serbs emerged – „Šajkača", worn and promoted by Serbian guardsmen of the Austrian Empire – „Šajkaši", the protectors of Danube

огртач са широким рукавима и капуљачом; кишни огртач; шлем (нем. Helm) метална капа која штити главу од ударца.

[12] Павле Васић, *Одело и оружје*, Београд 1964,

[13] Зоран Вељановић, *Кајоњска битка: (детаљ из прошлости Суботице у Револуцији 1848–49)*, Зборник радова Научног скупа Српски покрет у револуцији 1848–49, Нови Сад 2000, 267–268; F. Istvan, *Kaponyai Utkozet – 1849, marcius 5*. Szabadkan 1899, 24–25. Описујући битку извори наводе да је на бојишту остало црвених фесова од погинулих српских добровољаца из Србије; И сам командант српских добровољаца војвода Стеван Петровић Книћанин је овековечен кичицом Уроша Кнежевића са црвеним фесом на глави.

[14] Срби граничари, као и читави срспки пукови који су ратовали дуж границе са Османлијским царством или по западној Европи за аустријске цареве, дуго времена су се сами опремали (облачили), наоружавали и бринули о војној опреми. Отуда неуједначеност у војној опреми није био инцидент већ готово правило. Види: Војни музеј, Београд, Бакрорези Мартина Енгелсбрехта, *Граничари Поморишке и Потиске војне крајине.;* Десанка Николић, *Одевање граничара Војне крајине у XVIII и XIX столећу*, Београд 1978.

[12] Павле Васић, *Одело и оружје*, Београд 1964.

[13] Зоран Вељановић, *Кајоњска битка: детаљ из прошлости Суботице у Револуцији 1848–49*, Зборник радова Научног скупа Српски покрет у револуцији 1848–49, Нови Сад 2000, 267–268; F. Istvan, *Kaponyai Utkozet – 1849, marcius 5*. Szabadkan 1899, 24–25. The sources describing the battle states that red fezzes of dead Serbian volunteers from Serbia remained on the battlefiled; even the commander of Serbian volunteers Voivoda Stevan Petrović Knićanin was painted with a red fezz by Uroš Knežević.

[14] Serbian guardsmen and other Serbian regiments that fought for the Austrian Empire on the boarder of the Ottoman Empire or in Western Europe, equpted themselves (dressed up) and took care of their wearponry alone for a long time. From that reason the non-uniformity in military equipment was not an incident but a norm. See: Сузана Миловановић, *Потиска и Поморишка војна граница: (1702–1751)*, Нови Сад 2003; Десанка Николић, *Одевање граничара Војне крајине у XVIII и XIX столећу*, Београд 1978.

временима и ратовима најпознатија војна капа у Срба – шајкача, коју су промовисали Срби граничари – „Шајкаши" на Дунаву и Тиси, и управо је по Шајкашима ова војна капа и названа.[15]

У току стогодишњег ратовања и ослобађања од османлијске власти па и уздизања српске државе: од српске револуције (устанака), аутономне кнежевине на челу са наследним кнезом (Хатишериф 1829, 1830 и 1833), првог устава, Сретењског (Крагујевац, 15. фебруар 1935), до признавања за независну државу (Берлински конгрес 1878), па до поновног успостављања нововековног краљевства (фебруар 1882), и коначно у остварењу вековног сна ослобођења и уједињења свих Срба у једну државу (Краљевство СХС/Југославија, 1. децембар 1918),[16] настајала је и уздизала се и српска војска која је, пратећи војну модернизацију и промене у наоружању својих противника или савезника и сама успостављала најподеснију војну опрему за своје јединице. Војна опрема па самим тим и војне капе су биле одраз и опис часа у којем су настајале: од једнобојних и китњастих са перушкама, орловим, фазанским и пауновим перјем, разним кићанкама до разнобојних пантљика[17] које су означавале војне чинове.[18]

[15] Katarina Radosavljević, *The Legend of Šajkača – A famous Serbian cap,* Uniformiranost [Elektronski vir]: zbornik mednarodnega simpozija 19 – 20.10.2018, Maribor 2018, 41–48.

[16] Зоран Вељановић, *Југославија потреба или заблуда, Стварање Краљевие СХС 1918*, Нови Сад 2017. Југословенска држава се после непуних девет деценија распала. Од 2006. године Србија је повративши државност, суверена и независна држава у којој њена војска, у нераскидивој нити са традицијом из минулих столећа и ослободилачких ратова развија своју опрему и наоружање.

[17] Уска трака од тканине која се употребљавала као војна ознака на капама (род и чин). Види: Весник Војног музеја ЈНА, бр. 5, св. 1, Београд 1958, 139.

[18] Душан Бабац, Чедомир Васић, *Војне униформе у Србији 1808–1918,* Службено одело у Србији у 19.

Милунка Савић, хероина Великог рата
Milunka Savić, heroine of the Great War

and Tisa rivers, „Šajkača" derived its name directly from them.[15]

During hundred years long war and liberation from the Ottoman rule and rise of the Serbian state: from the Serbian revolution (the Uprising), autonomous Principality of Serbia (Hatt-I Sharif from 1829, 1830, 1833), first constitution (Sretenje constitution, Kragujevac 1835), until the recognition of state independence (Congress of Berlin 1878), rising and establishing of a new age kingdom (February 1882) and finally a realization of a centuries long dream of liberation and unification of all Serbs into one state (The Kingdom of Serbs, Croats and Slovenians, 1st of December 1918),[16] the Serbian army was also formed and

[15] Katarina Radosavljević, *The Legend of Šajkača – A famous Serbian cap,* Uniformiranost [Elektronski vir]: zbornik mednarodnega simpozija 19 – 20.10.2018, Maribor 2018, 41–48.

[16] Зоран Вељановић, *Југославија потреба или заблуда: стварање Краљевие СХС 1918*, Нови Сад 2017. After less than nine decades the Yugoslav state fell apart. Serbia is a sovereign state from 2006, and its military continues the unbreakable link with the tradition form past centuries of liberating wars, developing its equipment and weaponry.

Како је у почетку на употребу и креирање војних одела, капа и шлемова имала доминантно утицај Царска Аустрија,[19] тако је од друге половине деветнаестог столећа видан утицај Пруске, Царске Русије и царске и републиканске Француске.[20]

Међутим, и поред свих промена у војној опреми и наоружању, које су пратиле развој војне технике и начин ратовања, оно што је остало најпрепознатљивије (а уједно постало и симбол) код српске војске и српског војника у Краљевини Србији (после Великог рата, од 1. децембра 1918, Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца, од 1929. Краљевина Југославија) је управо шајкача: мека војна капа која је имала широку примену: код војника, официра али и као службена капа нпр. код жандара. Од своје појаве код Срба граничара у Аустријској војсци па у регуларној српској војсци за време Обреновића од средине деветнаестог столећа,[21]

emerged following the modernization in equipment and weaponry of both their enemies and allies, thus establishing the most suitable version of equipment for its ranks. Military equipment and military hats reflected a time in which they were created: from monochrome and ornate hats with eagle, pheasant and peacock feathers and different decorations, to multicolored ribbons[17] symbolizing different army ranks.[18] In the beginning, the Austrian Empire[19] had a dominant influence on the creation and production of Serbian army suits, caps and helmets, but after the second half of the 19th century the influence of Prussia, Russian Empire and France Empire and Republic became more and more visible.[20]

Beside all the innovations in military equipment, technology and war strategy, what remained as the most recognizable aspect and symbol of a Serbian soldier and army (from 1918. the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenians; from 1929. the Kingdom of Yugoslavia) was „Šajkača": a soft

и 20. Веку, Београд 2001, *60-104;* Душан М. Бабац, *Војне униформе у Југославији од 1919-1992*, Службено одело у Србији у 19. и 20. веку, Београд 2001, 104–128.

[19] Павле Васић, *Униформе срӣске војске за владавине Обреновића 1858–1882*, Весник Војног музеја ЈНА, бр. 5, св. 1, Београд 1958, стр. 138 + табла XXIII и XXIV; Душан М. Бабац, *Војне ознаке у Србији 1845–1945*, Београд 2014, 16. Од половине деветнаестог века (1847) осим у Аустрији, Пруској и Русији, и у Кнежевини Србији носили су се кожни шлемови са једним, или двочланим шиљком (пиклхаубен) у форми буктиње, на коме је с предње стране, на челенки био српски грб са оцилима и иницијалима владара „МО III" (Михаило Обреновић), а потом „МО IV" (Милан Обреновић).

[20] Исто, табла XIV, XX–XXI, XXVII; Д. Бабац, нав. дело, 29–31; Чедомир Васић и др., *Службено Одело у Србији* у 19. И 20. Веку, Београд 2001; Деса Николић, *Капе француског кроја у срӣској војсци 19. века са освртом на збирку у Војном музеју ЈНА*, Весник Војног музеја ЈНА, бр. 8–9, св. 1, Београд 1963, 205–224. У овом периоду најзанимљивије војне капе су биле руске „лепињаре" и француски „кепи".

[21] Лазар Ћелап, *Аустријски војни извештаји о организацији срӣске милиције (1821–1871),* Весник Војног музеја ЈНА, бр. 8–9, св. 1, Београд 1963, 137.

[17] A narrow fabric strap used as a military mark (branch of service and rank) on caps. See: Весник Војног музеја ЈНА, бр. 5, св. 1, Београд 1958, 139.

[18] Душан Бабац, Чедомир Васић, *Војне униформе у Србији 1808–1918,* Службено одело у Србији у 19. и 20. веку, Београд 2001, 60–104; Душан Бабац, *Војне униформе у Југославији од 1919–1992*, Службено одело у Србији у 19. и 20. веку, Београд 2001, 104–128.

[19] Павле Васић, *Униформе срӣске војске за владавине Обреновића 1858–1882*, Весник Војног музеја ЈНА, бр. 5, св. 1, Београд 1958, стр. 138 + табла XXIII и XXIV; Душан М. Бабац, *Војне ознаке у Србији 1845–1945*, Београд 2014, 16. From the middle of 19th century (1847), beside Austria, Prussia and Russia, in Principality of Serbia a leather helmet with one or two jointed pick (Die Pickelhaube) were also worn, in a form of a torch with a steel Serbian eagle fire striker coat of arms and rulers initials „MO III" (Mihailo Obrenović), and „MO IV" (Milan Obrenović) on a forehead.

[20] Ibid. table XIV, XX–XXI, XXVII; Д. Бабац, нав. дело, 29–31; Чедомир Васић и др., *Службено одело у Србији у 19. и 20. веку,* Београд 2001; Десанка Николић, *Капе француског кроја у срӣској војсци 19. века са освртом на збирку у Војном музеју ЈНА*, Весник Војног музеја ЈНА, бр. 8–9, св. 1, Београд 1963, 205–224. During this time, the most interesting military caps were russian „lepinjara" and french „kepi".

чији изглед (конструкција, контура, визир) је у основи остао непромењив и препознатљив, пролазила је кроз низ промена које су се односиле на њену боју: у почетку плава а потом угасито-плава, црвена и трула вишњева боја, мрка, или у комбинацији плава (обод), а покров капе (данце) црвено; и коначно за време владавине краља Петра Карађорђевића и министра војног ђенерала Степе Степановића, од 1908. године сивомаслинаста.[22]

* * *

За изложбену поставку која је пред вама, од већег броја војних и службених капа и шлемова из колекције Дејана Крагића, начинили смо, по нашем избору, и по унапред скројеном плану, избор од 54 војних капа и шлемова. Изабрани број војних капа и шлемова условио је изложбени простор, односно број расположивих витрина и напослетку глава лутака које смо успели на набавимо у постојећим специјализованим продавницама у Новом Саду и Београду и свакако расположива материјална средства.[23] С тим у вези одлучили смо се, а тако и направили тематско-експозициони план за временски оквир 1914–1944. годину, у коме су војне капе и шлемови потом разврстани у хронолошком низу:

[22] Како су почетком двадесетог столећа у војним доктринама европских војски одбачени дотадашњи гиздави кројеви војне опреме а уведене практичне, неупадљиве боје за униформе и капе 1908. године и у војсци Краљевине Србије извршена је промена те је Обреновићке угасито-плаве, отворено-плаве, црвене и црне, заменила сивомаслинаста боја. Види: *Зборник закона у Краљевини Србији издатих од 1. јануара 1908, до краја исте године*, Београд 1910, 98.

[23] Током набавке глава лутака које су нам биле потребне ради излагања војних капа и шлемова на изложбеној поставци, нити једна специјализована продавница у Београду и Новом Саду није била у стању да нам испоручу 40 истих глава, већ спорадично у разним величинама и различитим бојама (од белих до натур). Поједине лутке смо и сами бојили.

Краљевина Србија. Српски пилоти поред свог авиона (Солунски фронт 1917)
Kingdom of Serbia. Serbian pilots next to their plane (Thessaloniki Front 1917)

military cap which had a wide range of various application: used both by the officers and soldiers, but also as an official cap of policemen. From its appearance in the ranks of Serbian guardsmen in the Austrian Empire army, until being used in regular troops during the time of Obrenović dynasty and the middle of 19th century[21], „Šajkača“ remained largely unchanged in its basic construction, but had gone through different phases regarding its color: in the beginning it was blue, later on dull blue, red, rotten cherry color or combination of blue trims with a red shroud; and finally greyish olive color in the time of the king Petar Karađorđević and the minister of war general Stepa Stepanović 1908.[22]

* * *

[21] Лазар Ћелап, *Аустријски војни извештаји о орīанизацији срīске милиције (1821–1871),* Весник Војног музеја ЈНА, бр. 8–9, св. 1, Београд 1963, 137.

[22] At the beginning of 20th century, European military doctrines dismissed a natty suite forms of military equipment and instead introduced practical, unobtrusive colours for uniforms and caps. In 1908. the army of the Kingdom of Serbia also changed its equpment: dull blue, open blue, red and black colors of Obrenović were replaced with greyish olive colors. See: *Зборник закона у Краљевини Србији издатих од 1. јануара 1908, до краја исте године*, Београд 1910, 98.

по државама, армијама, војним родовима и врстама.[24]

Отуда, изложбена поставка започиње најпознатијом војном капом српске војске: шајкачом, која је, настала како смо навели међу Србима Шајкашима,[25] по чијем станишту је названа и ужа област у јужној Бачкој где су били сабрани са својим породицама у међуречју река Тисе и Дунава (јужна Бачка) и одакле су бранили југоисточне границе Аустријског од Турског царства.[26]

Потом, њеним варијацијама подофицирска и официрска капа са штитником за сунце. Прави раритет и есклузивност представља пилотска капа српске авијације са Солунског фронта (аеродром Верткоф) и колонијални бели шлем који је ношен такође на Солунском фронту. Из периода Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца и Краљевине Југославије изложена је и шајкача модел М-1939, а из периода Другог светског рата изложена је шајкача М-1939, походна шајкача са ђенералским ознакама М39.[27] Од капа и шлемова из периода краљевине СХС и Краљевине Југославије изложени су и: капа за морнаре, двороги шешир за свечану униформу нижег официра

[24] Типологија колекције у поседу колекционара разликује се од типологије и концепције изложбене поставке.

[25] На преласку из 18. у 19. век. Види: K. Radisavljević, нав. дело, 41–48.

[26] *Шајкашка: историја,* [Св.] 1 и 2, [уредник Славко Гавриловић], Нови Сад 1975.

[27] По правилима војне службе и упутсвима за војну опрему и ознаке назив овог високог војног чина исказаног у плетеницама од троструког златног гајтана на еполетушкама био је „ђенерал" и то у три градације: бригадни ђенерал, дивизијски ђенерал и највиши у низу, армијски ђенерал. Мека, походна шајкача ђенерала била је са златном траком на ободу данце (покров капе) и широком златном траком на врху руба саме капе и амблемом који је намештен по средини предњег шава шајкаче. Види: Душан М. Бабац, *Војне ознаке у Србији 1845-1945*, Београд 2014, 135, 197.

According to previously determined plan, 54 military and official caps and helmets have been chosen from Dejan Kragić's private collection for the purposes of the exhibition. The number of military caps and helmets dictated the type of an exhibition space, available funds[23] and amount of glass showcases and doll heads that we were able to find in specialized stores in Novi Sad and Belgrade. Finally, we have made a decision to cover up the time period from 1914. to 1944. in which military caps and helmets are classified chronologically: by armies, arms of service and military branches.[24]

That is why the exhibition starts with the most famous military cap of Serbian army: „Šajkača", emerged as we've stated before among Serbian guardsmen – Šajkaši[25] in the Austrian Empire. The region of southern Bačka (Šajkaška) in Vojvodina also derived its name from Šajkaši who lived with their families between Tisa and Danube rivers (South Bačka) defending the Austrian Empire from the Ottomans.[26]

The following are variations of Šajkača like a cap for non-commissioned officer and for officer, both with a visor. Exclusive rarity is a pilot's cap of Serbian Air force at Salonika front (airport Vertkof) and a colonial white helmet worn also on Salonika front. From the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenians and Kingdom of Yugoslavia era a Šajkača model M-1939 is exhibited, and from the Second World War period Šajkača M-1939, war campaign Šajkača with insignia of

[23] While purchasing doll heads for caps and helmets on the exhibition not one specialized store in Belgrade and Novi Sad was able to deliver us 40 pieces of the same head. We received them in different sizes and colors (from white to natural (natur) color), some of them we had to paint on our own.

[24] Typology within the collector's collection differs from the typology and conception of the exhibition.

[25] At the turn from 18th to 19th century. See: K. Radisavljević, нав. дело, 41–48.

[26] *Шајкашка: историја,* [Св.] 1 and 2, [уредник Славко Гавриловић], Нови Сад 1975.

Краљевске морнарице (Кр. СХС), те шапке за коњичке официре, официре Краљевске морнарице, Краљевског ваздухопловства. Представљене су и капе и шлемови које су носили учесници из Другог светског рата Југословенска војска у отаџбини (ЈВуО), народноослободилачка војска Југославије (НОВЈ). Поред српских војних капа и шлемова (Кнежевина Србија, Краљевина Србија, Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца/Југославија) начинили смо избор војних капа и шлемова аустроугарске, француске, немачке, енглеске, совјетске, америчке, мађарске и бугарске војске.

* * *

Изложене војне капе и шлемови, од којих су поједини произведени пре једног столећа, у највећем броју су у добром стању и добро комплетирани.[28] Извесни недостаци одређених делова (пре свега украса или ознака, али и кожних подбрадака) код појединих војних капа и шлемова узроковани су њиховим производним недостацима те су се приликом употребе – ношења и одржавања брзо трошили и нестајали. Произведени су индустријски, у фабрикама оружја и војне опреме у Европи и Сједињеним Америчким Државама. Начињени су од различитог материјала: метала, текстила, коже, гуме и стакла (уколико су делови пилотских наочара). На изложбеној поставци, у невеликом броју су метални шлемови у односу на војне капе од текстила и коже, баш као што су у невеликој предности војне капе и шлемови из рода пешадије у

[28] Када је реч о предметима који се евидентирају и прикупљају на терену мора се имати у виду да су они у затеченом стању, дакле такви какви су, а често су са већим или мањим оштећењима или нису у целости са свим деловима и другом опремом. Тако и код капа и шлемова, које осим основне форме имају и низ пратеће опреме: поткожу, подбрадак, перушку, ознаке (пука или неке друге јединице, чина), значке и медаље.

a general M39.[27] Exhibited caps and helmets from Kingdom of Serbs, Croats and Slovenians and Kingdom of Yugoslavia era are: a naval cap, a bicorn hat for ceremonial uniform of a lower rank naval officer (Kingdom of SCS) and hats of cavalry, naval and air force officers. The caps and helmets worn in the Yugoslav Army in the Homeland and Yugoslav National Liberation Army are also at display. Alongside with Serbian we've also chosen a number of Austro-Hungarian, French, German, English, Soviet and Bulgarian military caps and helmets for the exhibition.

* * *

The exhibited military caps and helmets, some of them made one century ago, are mostly complete and in good shape and condition.[28] Some parts such as decorations, marks or leather chinstraps on certain caps and helmets are missing due to their production lacking or being worn out by time. Produced on industrial scale in armament and military equipment factories in Europe and the United States of America, caps and helmets were composed out of different materials like: metal, textile, leather, rubber and glass (parts of aviator glasses). The number of

[27] According to the rules of military service and instructions for military equipment and insignia, the name of this high rank, represented with a braid made of triple golden cords on the shoulder strap, was „general" (Srb. „ђенерал"). It was devided into three gradation: Brigadier general, Divisional general and the highest one was Army general. A soft, war campaign Šajkača of a general had a golden strip on a brim and another wider golden strip on the upper cap's edge with an emblem placed at the center of frontal seam of Šajkača. See: Душан М. Бабац, *Војне ознаке у Србији 1845–1945*, Београд 2014, 135, 197.

[28] Regarding the artifacts that are recorded and gathered during field work, it must be taken into account that they are in a certain condition, often damaged or some parts might be missing, thus resulting in incompleteness with other equipment. The same situation is with caps and helmets as they have a verioty of additional elements beside their basic form like: leather lining, chinstrap, feather, insignia (of a regiment or other unity or rank), marks and medals.

односу на род морнарице, авијације, артиљерије, пешадије или санитета.

На појединим предметима (војним капама и шлемовима) на унутрашњим ободима, исписана је фабричка или мануфактурна идентификација (број серије, година производње, модел и друго); имена војника, или године проведене у рату што им додатно даје особеност, односно личност.

Да би употпунили информације и приказали војну опрему, односно капе и шлемове у њиховој изворној употреби у каталогу и на изложбеној поставци смо одабрали један број фотографија: из збирки *Музеја ūрисаједињења 1918*, из колекције Дејана Крагића, мањи број из колекције Небојше Митровића и из литературе.

* * *

Одлука да се реализује идеја о изложби војних капа и шлемова имала је неколико разлога, међу којима се намеће онај који у себи садржи двоструку природу: да се на једном месту, током трајања изложбене поставке и путем штампаног каталога, јавности прикажу војне капе и шлемове које посетиоци до сада нису имали прилике да виде у музејима Војводине.[29] Поред тога, да будемо у прилици вршења експертизе и истраживања на музејским предметима који нам до сада нису били доступни и истовремено колегама кустосима дамо прилику да in vivo сагледају ове прворазредне предмете и упореде их са примерцима који су присутни у њиховим збиркама.

Циљ изложбе је у првом реду музеолошки, самим тим у одређеном сегменту образовни

[29] У Републици Србији највеће и најпотпуније збирке војне опреме и наоружања налазе се у Војном музеју и Историјском музеју Србије у Београду, баш као што су и најбројнији и најпотпунији изложбени каталози, књиге и публикације у њиховим продукцијама.

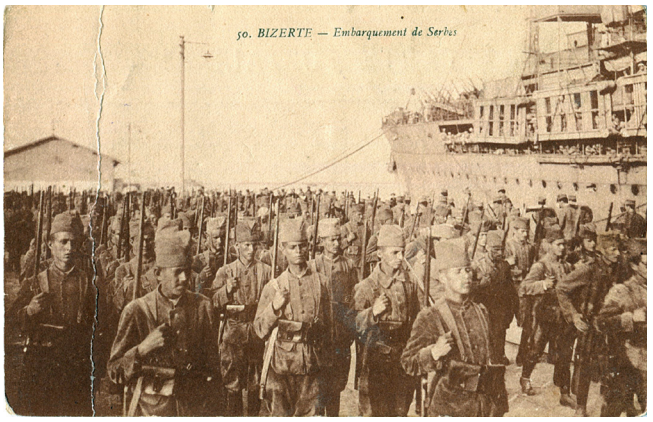

Први светски рат (Велики рат). Српска војска у Бизерти 1916. године
WWI (Great War). Serbian army in Bizerte 1916.

metal helmets at the exhibition is a little bit larger than the number of military caps made of textile and leather. The same goes for infantry military caps and helmets compared to the number of naval, air force, artillery, sanitation caps.

A manufacturer's identification information (serial number, year of production, model, etc.) is inscribed on inner trim of certain artifacts (military caps and helmets), also with a name of a soldier or years spent in war which gives a sort of individuality and unique character to them.

In order to complete the information and to exhibit military equipment i.e. caps and helmets in their original use, we've selected a number of photographs for the exhibition and for catalogue from collection of *Museum of Unification 1918*, private collection of Dejan Kragić, a small number from private collection of Nebojša Mitrović and from literature.

* * *

A decision to create an exhibition of military caps and helmets had several reasons. The one with a twofold nature stands out: to present and to gather in one place military caps and helmets that audience hadn't seen before in other museum in Vojvodina.[29] The second reason lies within a

[29] The biggest and most replete museum collections of military equipment and weaponry in the Republic of

Детаљ са отварања изложбе, Музеј Војводине, Нови Сад 25. XI 2019.
Detail from the opening of the exhibition, Muzeum of Vojvodina, Novi Sad 25. XI 2019.

* * *

Зоран Вељановић и Дејан Крагић на изложбеној поставци, Музеј Војводине, Нови Сад 25. XI 2019.
Zoran Veljanović and Dejan Kragić at the exhibition, Muzeum of Vojvodina, Novi Sad 25. XI 2019.

и васпитни[30], потом усмеравање пажње стручне и академске јавности на тему војних капа и шлемова о којима не баштинимо довољан број каталога, стручних радова или књига; истовремено, поновљена позорност музејским установама и оснивачима музејских установа о сталној потреби набавке музеалија, самим тим и војних капа и шлемова. Широј публици желимо да кроз ове несвакидашње и у појединим случајевима (као нпр. пилотска капа српске авијације са Солунског фронта) веома ретке музејске предмете, који су приказани, буде у прилици да направи спој између прошлости и садашњости у развоју „одела и оружја”,[31] односно војних капа и шлемова. [32]

* * *

На крају, не можемо а да не искажемо и ову тврдњу: да приказане војне капе и шлемови, својом ексклузивношћу (и тржишном вредношћу) надмашују помисао код већине грађанства да се једног дана нађу у њиховим кућним колекцијама,[33] дочим у музејским установама врата за њих нису затворена, напротив, управо преко сарадње са грађанством и колекционарима, очекује се да и они на обострано задовољство – грађанства, колекционара и музеја – једном, пре или касније,

possibility to conduct expertise and research on artifacts and to give a chance for colleague curators to see and examine artifacts comparing them with those present in their own museum collections.

The main goal of this exhibition is museological, thus being both educational and pedagogical[30]. Another goal is bringing to the attention of professional and academic public the topic of military caps and helmets about which we do not have a decent number of catalogues, research papers or books; at the same time to point out to museum institutions and founders of such institutions the importance of constant procurement of objects, among them also military caps and helmets. We wish that wider audience through these extraordinary and rare artifacts (like a pilot's cap of Serbian air force at Salonika front) may find a link between the past and the present in development of „clothing and weapons” [31], i.e. military caps and helmets[32].

* * *

At the end we can't help but express the following opinion: the exclusivity (and market value) of exhibited military caps and helmets surpasses the idea of the public that they may one day appear in their home or private collections.[33] At the same time the museum doors are not closed,

[30] Милан Тодоровић, *Педагошка функција библиотека, музеја и архива и облици сарадње с школама*, Сремски Карловци 1977.

[31] П. Васић, нав. дело.

[32] Миленко Кумовић, *Музеји у Војводини 1847–1997*, Нови Сад 2001.

[33] Овај случај код колекционара је потпуно другачији. Прави, односно пасионирани колекционар спреман је да се одрекне нове гардаробе, летовања, спортског бицикла или пак аутомобила зарад набавке предмета којим би надоместио недостајућу празнину у својој збирци или колекцији. Ово није тек смишљена згода, већ много пута поновљена прича бројних колекционара.

Serbia are in Military Museum and Historical Museum of Serbia in Belgrade, these institutions also publish the highest number and the most replete exhibition catalogues, books and other publications.

[30] Милан Тодоровић, *Педагошка функција библиотека, музеја и архива и облици сарадње с школама*, Сремски Карловци 1977.

[31] П. Васић, ibidem.

[32] Миленко Кумовић, *Музеји у Војводини 1847–1997*, Нови Сад 2001.

[33] When it comes to a collector this case is altogether different. The real and passionate collector is ready to give away a new garment, holiday, new bicycle or even a new car in order to purchase an artifact that shall fill out the hollow in his collection. This is not an imagination, but a repeating story among many collectors.

употпуне музејске збирке – било путем откупа, било путем поклона.

Онима који су допринели да се дилеме које су се указивале током рада на тексту каталога или поставке смање или ишчезну, као и онима који нису одмагали током настајања ове изложбе дугујемо истинску захвалност.

Зоран ВЕЉАНОВИЋ,
кустос – историчар и архивски саветник

on the contrary, it is expected that in cooperation with both the public and private collectors – at mutual satisfaction – these artifacts may sooner or later fill out and complete museum collections either as gifts or through purchase.

To those who have helped us to resolve the dilemmas in the process of formation of catalogue and exhibition, and to those who haven't made it difficult, we offer our sincere gratitude.

Zoran VELJANOVIĆ,
Curator historian and Archives Adviser

ЛИТЕРАТУРА – LITERATURE

Душан М. Бабац, *Војне ознаке у Србији 1845–1945*, Београд, 2014.
Миле Бјелајац, *Војска Краљевине СХС 1918–1921*, Београд, 1988.
Миле Бјелајац, *Војска Краљевине Југославије 1922–1935*, Београд, 1994.
Љиљана Бубњевић, *Збирка литографија Франца Гераша „Аустријска војска 1620–1854"*, Нови Сад, 2018.
Павле Васић, *Одело и оружје*, Београд, 1964.
Павле Васић, *Униформе српске војске за владавине Обреновића 1858–1882*, у: Весник Војног музеја ЈНА, бр. 5, св. 1, Београд, 1958.
Павле Васић, *Униформе српске војске 1808–1918*, Београд, 1980.
Чедомир Васић и др., *Службено Одело у Србији,* Историјски музеј Србије, Галерија САНУ, Београд, 2001.
Зоран Вељановић, *Југославија потреба или заблуда, Стварање Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца 1918*, Нови Сад, 2017.
Зоран Вељановић, *Кајоњска битка: (детаљ из прошлости Суботице у Револуцији 1848–49)*, у: Зборник радова Научног скупа Српски покрет у револуцији 1848–49, Нови Сад, 2000.
Шајкашка: историја, [Св.] 1 и 2, [уредник Славко Гавриловић], Нови Сад, 1975.
Миленко Кумовић, *Музеји у Војводини 1847–1997*, Нови Сад, 2001.
Десанка Николић, *Капе француског кроја у српској војсци 19. века са освртом на збирку у Војном музеју ЈНА*, у: Весник Војног музеја ЈНА, бр. 8–9, св. 1, Београд, 1963.
Десанка Николић, *Одевање граничара Војне крајине у 18 и 19 столећу*, Београд, 1978.
Десанка Николић, *Капе француског кроја у српској војсци 19 века*, у: Весник Војног музеја ЈНА, бр. 5, св. 1, Београд, 1963.
Зоран Вељановић, Драго Његован, *Од сна до јаве: присаједињење Војводине Србији 1918*, Нови Сад, 2020.
Шиме Оштрић, *Одећа и знаци ваздухопловног особља*, Београд, 1993.
Војислав Пантелић, Јован Боснић, Иван Катић, *Наша војска: њен постанак и развој, старешински чинови наше војске и морнарице са ознаком струка родова војске и струке*, Београд, 1937.
Бранко Петрановић, *Србија у Другом светском рату 1939–1945*, Београд, 1992.
Najdžel Tomas, Dušan Babac, *Armije na Balkanu 1914–1918*, Beograd, 2006.
Милан Тодоровић, *Педагошка функција библиотека, музеја и архива и облици сарадње с школама*, Сремски Карловци, 1977.
Лазар Ћелап, *Аустријски војни извештаји о организацији српске милиције (1821–1871),* у: Весник Војног музеја ЈНА, бр. 8–9, св. 1, Београд, 1963.
Uniformes, Le guide de collectionneur et de la reconstitution, Le Casque Francais 1915–1945, Hors-serie No 28, Rome 2011.
Војни алманах, Београд 1936.
Уредба о одећи сувоземне војске, Београд 1924.

КАТАЛОГ / CATALOGUE

Кнежевина Србија. Шлем Кнежевине Србије, аустријски модел за коњичке јединице (1848-1850)

Principality of Serbia. Austrian model helmet from kurassier dragons (1848-1850)

Краљевина Србија. Први светски рат, војна капа „шајкача”

Kingdom of Serbia. WWI, army cap ”šajkača”

Kraljevina Srbija. Први светски рат, официрска шајкача

Kingdom of Serbia. WWI, officers cap ”šajkača”

Краљевина Србија. Први светски рат (Велики рат). Шлем модел „Адријан” М1915 на главама српске војске на Кајмачалану (Солунски фронт, 1916).

Kingdom of Serbia. WWI (Great War). Helmet model ”Adrian” M1915 on the heads of the Serbian army on Kajmačalan (Thessaloniki front)

Краљевина Србија. Први светски рат, француски колонијални шлем у српској војсци, модел М1886

Kingdom of Serbia. WWI, French colonial helmet in Serbian army, model M1886

Краљевина Србија. Први светски рат, пилотски шлем српске авијације на Солунском фронту (аеродром Вертекоп) Француски модел око 1917.

Kingdom of Serbia. WWI, pilot helmet used by members of Serbian air force on Salonica front. French model, around 1917 (airport Vertekop)

Краљевина Србија / Краљевина СХС. Генералска шајкача са штитником за сунце (1918–1922)

Kingdom of Serbia / Kingdom of SHS. Army general sun visor cap sajkača (1918–1922)

Краљевина СХС/Југославија.
Шлем модел Адријан М1915

Kingdom of SHS/Yugoslavia.
Helmet model ”Adrian” M1915

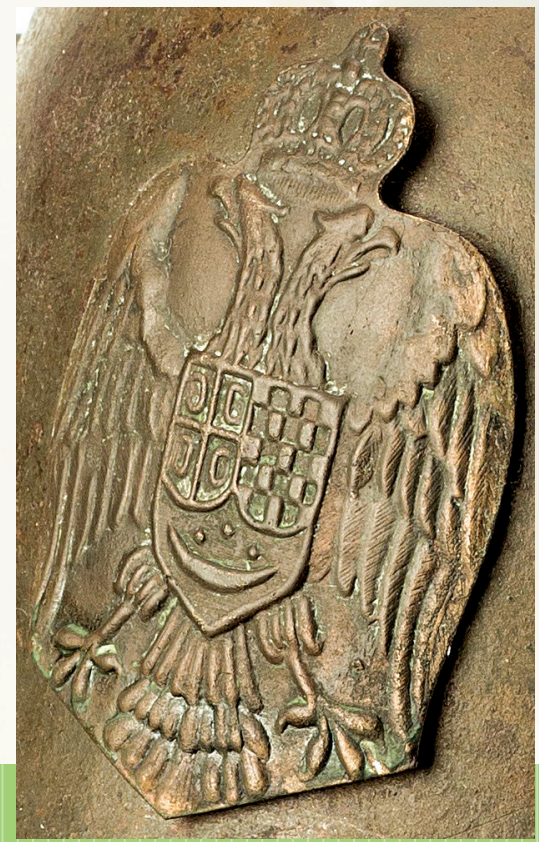

Краљевина СХС. Аустроугарски шлем модел М16

Kingdom of SHS. Helmet KuK model M16

Краљевина Југославија. Подофицирска шајкача артиљерије са кокардом

Kingdom of Yugoslavia.
NCO artillery cap sajkača

Краљевина Југославија. Официрска шајкача са штитником за сунце и кокардом (1934–1939)

Kingdom of Yugoslavia. Officers cap sajkača with sun visor and cockade (1934–1939)

Краљевина СХС. Морнарички официрски двороги шешир

Kingdom SHS. Navy officers bicorn hat

Краљевина Југославија. Официрска шапка са штитником са срменом ознаком ПII

Kingdom of Yugoslavia. Royal navy officers visor cap with PII (bullion cap cockade)

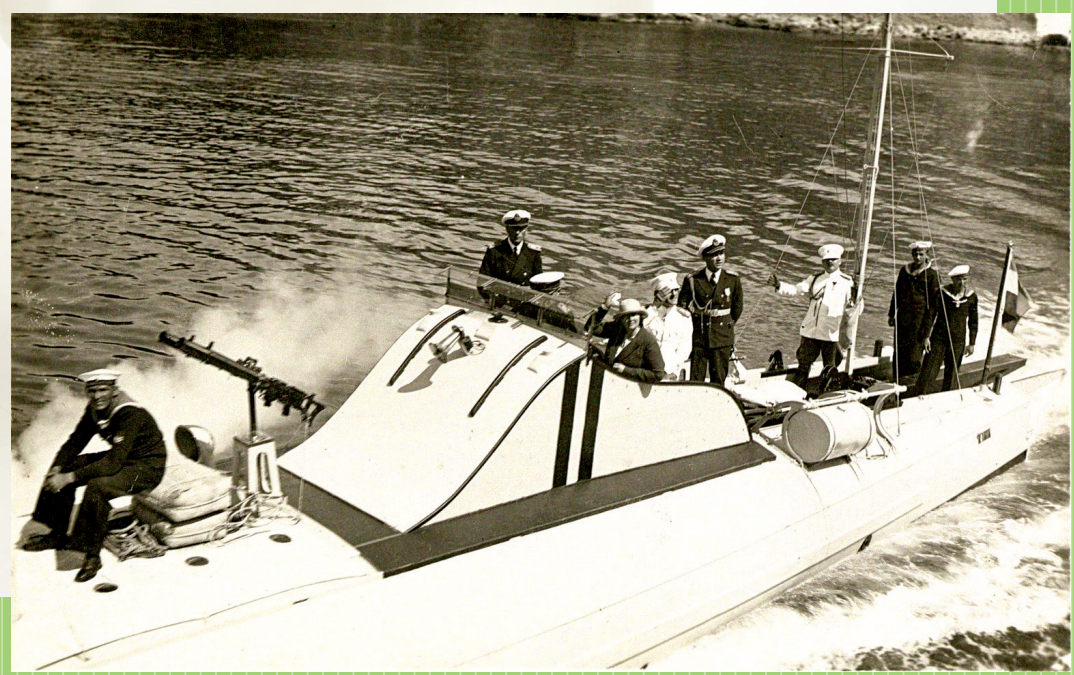

Краљевина Југославија. Морнарска капа

Kingdom of Yugoslavia. Sailor cap

Краљевина Југославија. Пилотска кожна капа

Kingdom of Yugoslavia. Pilot leader protective cap

Краљевина Југославија. Ваздухопловна официрска шапка (после 1937)

Kingdom of Yugoslavia. Air force officers cap (after 1937)

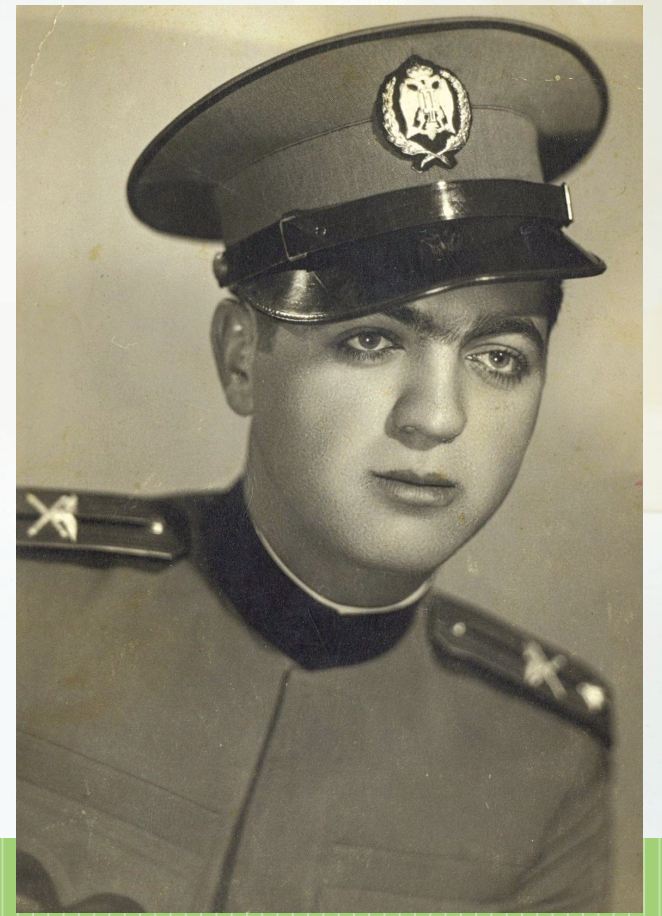

Краљевина Југославија. Шапка артиљеријског официра са ознаком М39

Kingdom of Yugoslavia. Air force officers cap with M39 badge

Краљевина Југославија. Шапка жандармеријског подофицира са ознаком М39

Kingdom of Yugoslavia. Cap of a gendarme NCO a badge

Краљевина Југославија. Официрска шапка за летњу службену, свакодневну и свечану употребу пре 1934.

Kingdom of Yugoslavia. Officers sumer cap with cockade before 1934.

Краљевина Југославија. Официрска шапка за летњу службену, свакодневну и свечану употребу са ознаком М39

Kingdom of Yugoslavia. Officers sumer cap with M39 badge

Краљевина СХС / Југославија. Капа ученика Војно-занатске школе у Крагујевцу

Kingdnom of SHS / Yugoslvia. Hat of students of the Military Craft School in Kragujevac

Краљевина СХС/Југославија. Шлем модел Адријан М1923

Kingdom of SHS/Yugoslavia. Helmet model ”Adrian” M1923

Краљевина Југославија. Шлем „Чачак” М1934

Kingdom of Yugoslavia. Helmet ”Čačak” M1934

Краљевина Југославија. Генералска мека походна шајкача са кокардом М39.
Припадала је команданту Косовске дивизије генералу Милутину Миленковићу.

Kingdom of Yugoslavia. Army general field cap šajkača with cockade M39.
From commandant Kosovo division general Milutin Milenković.

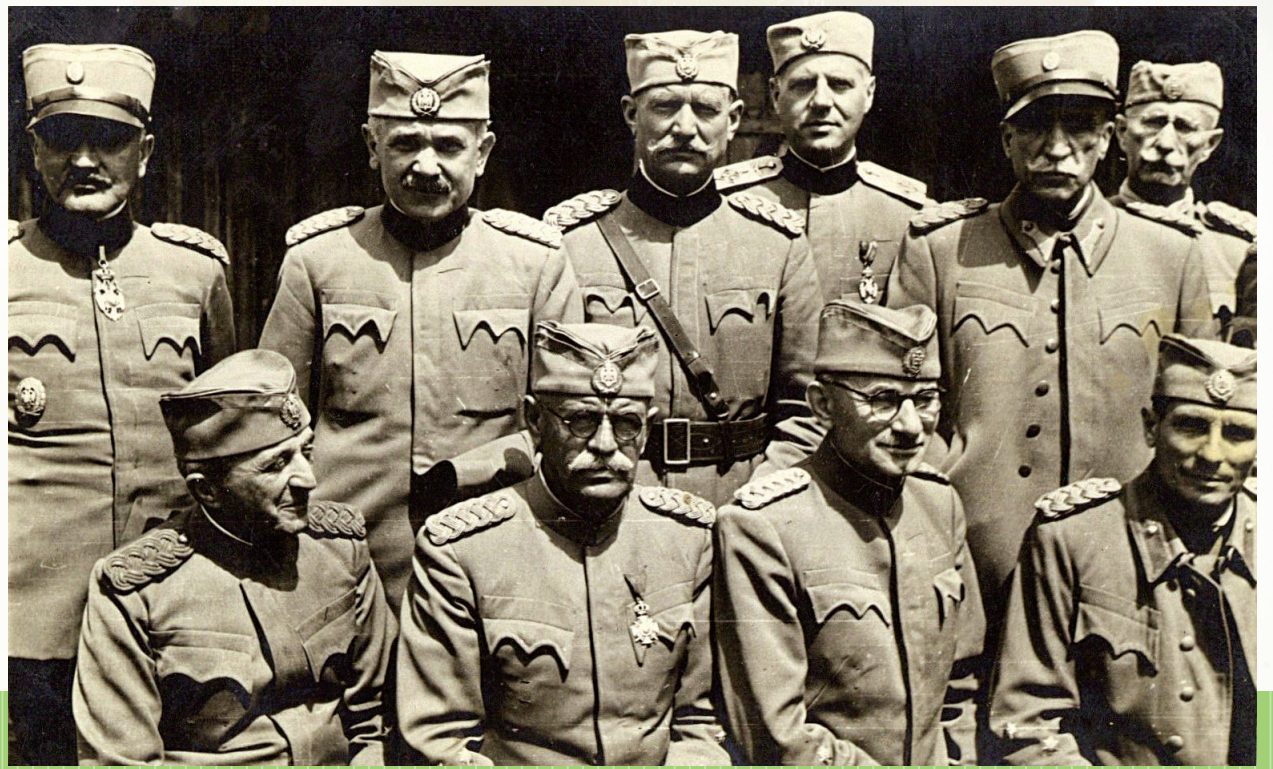

Краљевина Југославија. Шајкача вишег ваздухопловног официра М1937.

Kingdom of Yugoslavia. Air force senior officer cap šajkača M1937

Краљевина Југославија. Други светски рат, типична шајкача припадника Југословенске војске у отаџбини (ЈВуО) са ознаком.

Kingdom of Yugoslavia. WWII, typical šajkača members of the Yugoslav Army in the Homeland (JVuO) with a badge.

Краљевина Југославија. Други светски рат шубара припадника Југословенске војске у отаџбини (ЈВуО) са срменом кокардом М39.

Kingdom of Yugoslavia. WWII, typical ”šubara” cup used by members of the Yugoslav Army in the Homeland (JVuO) with a bullion cap cockade M39.

Југославија. Други светски рат, народна традиционална капа у Црној Гори са ознаком војске Краљевине Југославије

Yugoslavia. WWII, folk traditional hat in Montenegro with a badge of the Royal Yugoslav Army

Југославија. Други светски рат, партизанска капа „титовка" припадника пролетерских јединица или политичких комесара Народноослободилачке војске Југославије

Yugoslavia. WWII, Tito's partisan cap for members of proletarian units or political commissars of the Yugoslav People's Liberation Army

Југославија. Други светски рат, партизанска капа „титовка” припадника Народноослободилачке војске Југославије са ознаком из 1944.

Yugoslavia. WWII, Tito's partisan cap of a member of the People's Liberation Army of Yugoslavia with a badge from 1944.

Аустро-Угарска монархија. Први светски рат. Мађарски чако припадника хонведа 4. хусарске регименте из Суботице.

Austro-Hungarian Monarchy. WWI, Hungarian tschako members of the Honved 4 Hussar regiments from Subotica.

Аустро-Угарска монархија, Први светски рат, подофицирска коњичка црвена капа аустроугарске војске са значком „Заузеће Београда 1915, 3. армија”.

Austro–Hungarian Calvary NCO cap with commemorative for badge occupation of Belgrade 1915 3 Army.

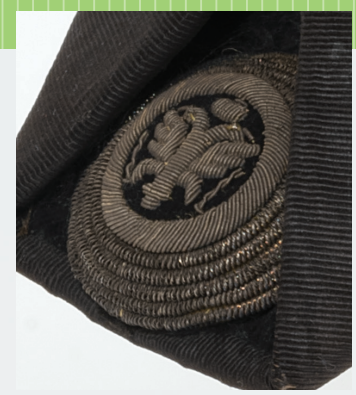

Аустро-Угарска монархија. Први светски рат, двороги шешир

Austro–Hungarian Monarchy. WWI, two-horned hat

Аустро-Угарска монархија. Први светски рат, шлем „Берндорф” М17

Austro–Hungarian Monarchy. WWI, helmet ”Berndorf” M17

Аустро-Угарска монархија. Први светски рат, шлем М17 боје глине

Austro–Hungarian Monarchy. WWI, Austro–Hungaria helmet M17 clay color

Немачка. Први светски рат, кожни шлем „Пикелхаубе” Баден

Germany. WWI, lether helmet pickelhaube Baden

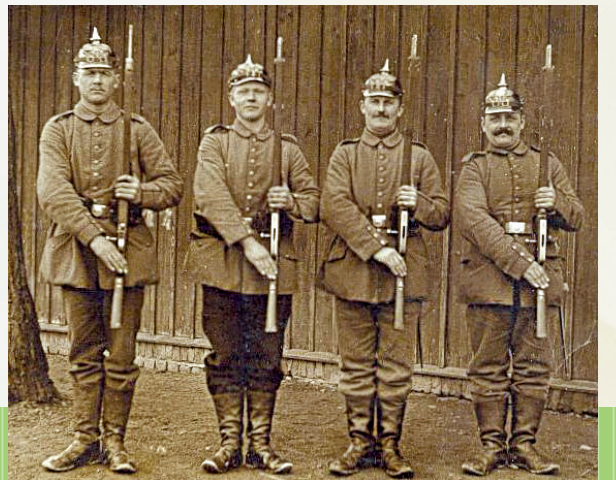

Немачка. Први светски рат, шлем М17 зелене боје

Germany. WWI, helmet M17 green color

Француска. Први светски рат,
пешадијски шлем модел „Адријан” М1915

French. WWI, infantry helmet model
”Adrian” M1915

Француска. Први светски рат,
артиљеријски шлем модел „Адријан” М1915

French. WWI, artilery helmet model
”Adrian” M1915

Француска. Први светски рат, санитетски шлем модел „Адријан” М1915

French. WWI, ambulance helmet model ”Adrian” M1915

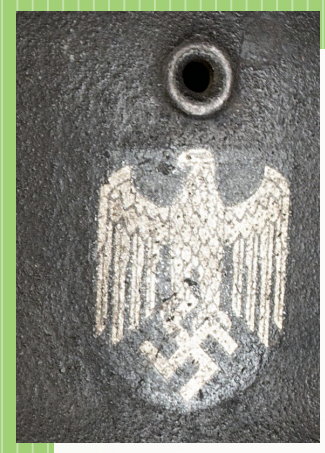

Немачка. Други светски рат, шлем копнене војске М40

Germany. WWII, infantry helmet M40

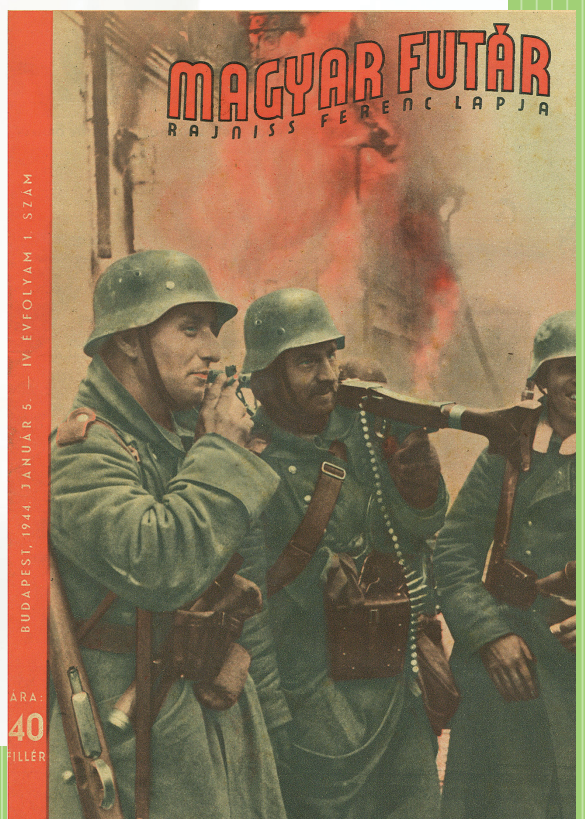

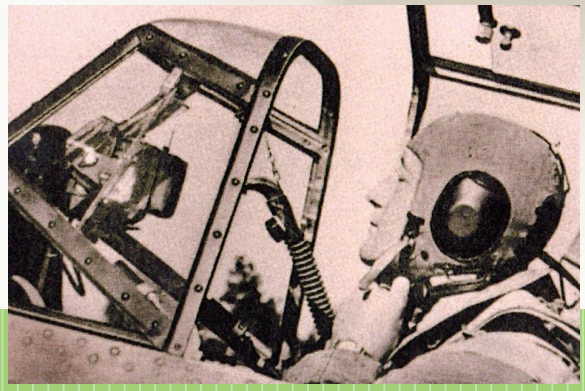

Немачка. Други светски рат,
летња пилотска капа М40

Germany. WWII, Germany air force (Luftwaffe)
summer flight helmet M40

Немачка. Други светски рат, шлем ваздухопловних јединица М40

Germany. WWII, Germany air force (Luftwaffe) helmet M40

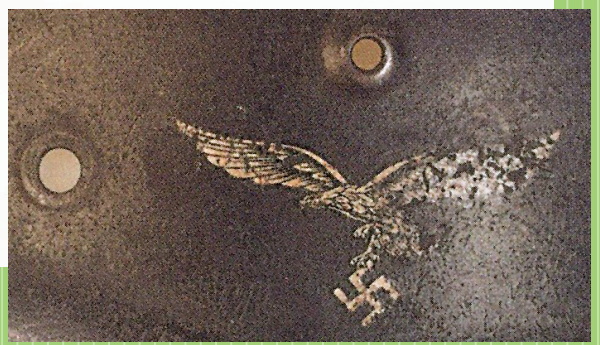

Немачка. Други светски рат, шлем ватрогасних јединица М34 са две ознаке (декала)

Germany. WWII fire brigade double decal helmet M34

Немачка. Други светски рат, шлем полицијских јединица М42

Germany. WWII, police helmet M42

Краљевина Мађарска. Други светски рат, хонвед капа са кожним сунцобраном (1942)

Royal Hungary. WWII, honved cap with leather sun visor (1942)

Краљевина Мађарска. Други светски рат, хонвед официрска капа

Royal Hungary. WWII,
army officier field cap

Краљевина Мађарска.
Други светски рат, шлем М38

Royal Hungary. WWII, helmet M38

Краљевина Бугарска. Други светски рат, зимска капа моторизованих јединица М43

Royal Bulgaria. WWII, winter cap for motorized units M43

Краљевина Бугарска.
Други светски рат, шлем М36 модел Ц

Royal Bulgaria. WWII, helmet M36 type C

Уједињено краљевство, Други светски рат, шлем „Броди” МК2 кориштен у Краљевској Југословенској гарди у Палестини 1943. године

United Kingdom, WWII, helmet ”Brodie” MKII used by Royal Yugoslav Guards in Palestine 1943.

СССР. Други светски рат,
тенковска капа Црвене армије

USSR. WWII,
tanker's helmet Red Army

СССР. Други светски рат, шлем Црвене армије СШ40 кориштен у ослобођењу Београда 1944. године

USSR. WWII, helmet Red Army SSh40 used in liberation of Belgrade 1944.

САД. Други светски рат, пилотска капа, модел АН-Х-16

USA. WWII, Flying helmet, Type AN-H-16

Краљевина Југославија. Рекламни огласи за израду и набавку војних капа и опреме.

Kingdom of Yugoslavia. Advertise ments for the manufacture and purchase of military hats and equipment

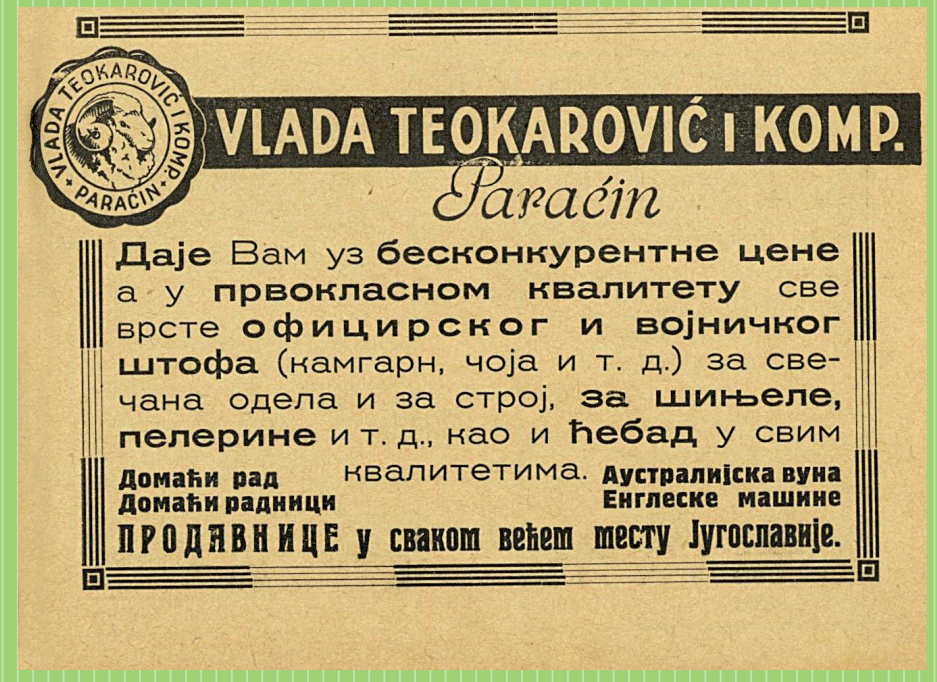

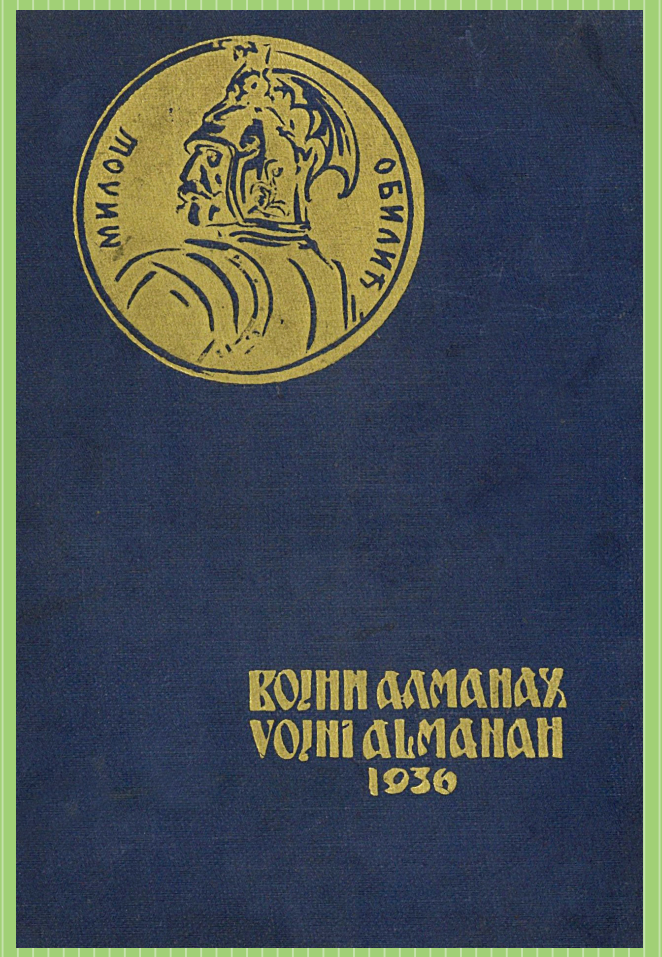

Издање Министарства Војске и Морнарице

УРЕДБА
О
ОДЕЋИ СУВОЗЕМНЕ ВОЈСКЕ.

(Прештампано из Службеног Војног Листа Бр. 9. за 1924. год.)

БЕОГРАД
Штампарска радионица Министарства Војске и Морнарице
1924.

МИ
АЛЕКСАНДАР ПРВИ
ПО МИЛОСТИ БОЖЈОЈ И ВОЉИ НАРОДНОЈ
Краљ Срба, Хрвата и Словенаца

На предлог Нашега Министра Војске и Морнарице, а на основи члана 3. Закона о Устројству Војске и Морнарице, прописујемо

УРЕДБУ
О
ОДЕЋИ СУВОЗЕМНЕ ВОЈСКЕ.

I ДЕО

А) — Одећа за официре.

Члан 1.

Одећа официра је: свечана, празнична и свакодневна.

Члан 2.

Свечана одећа је двојака: за строј и ван строја.

У свечану одећу за строј спада: шајкача са кокардом, блуза са еполетама, чакшире, чизме са мамузама (за оне који носе мамузе по овој Уредби, иначе без мамуза), ешарпа, сабља, кајас, темњак и рукавице.

МОРИЦ ТИЛЕР И КОМП.
Краљ. Двор. лифер.
ОСНОВАНО 1883 Г
Београд Престолонасл. трг 47
Телефон број 20-544

Први и **највећи завод**
за израду униформе
сваког рода и
струке. **Капе,**
шапке и
сву
спрему за
униформе.
Првокласна израда, утврђене
И УМЕРЕНЕ ЦЕНЕ
Ни у ком другом месту
НЕМАМО ФИЛИЈАЛУ

Велики рат. Војник српске војске поред стражарнице са кровом у облику шлема (Солунски фронт 1917)

The Great War. A soldier of the Serbian army neht to the watchtower with a helmet-shaped roof (Thessaloniki Front in 1917)

* * *

Република Француска. Тријумфални марш Српске војске на Паради победе у Паризу, 14. јула 1919. године.

Republic of France. Triumphant march Serbian army at the Victory Parade in Paris, July 14, 1919.

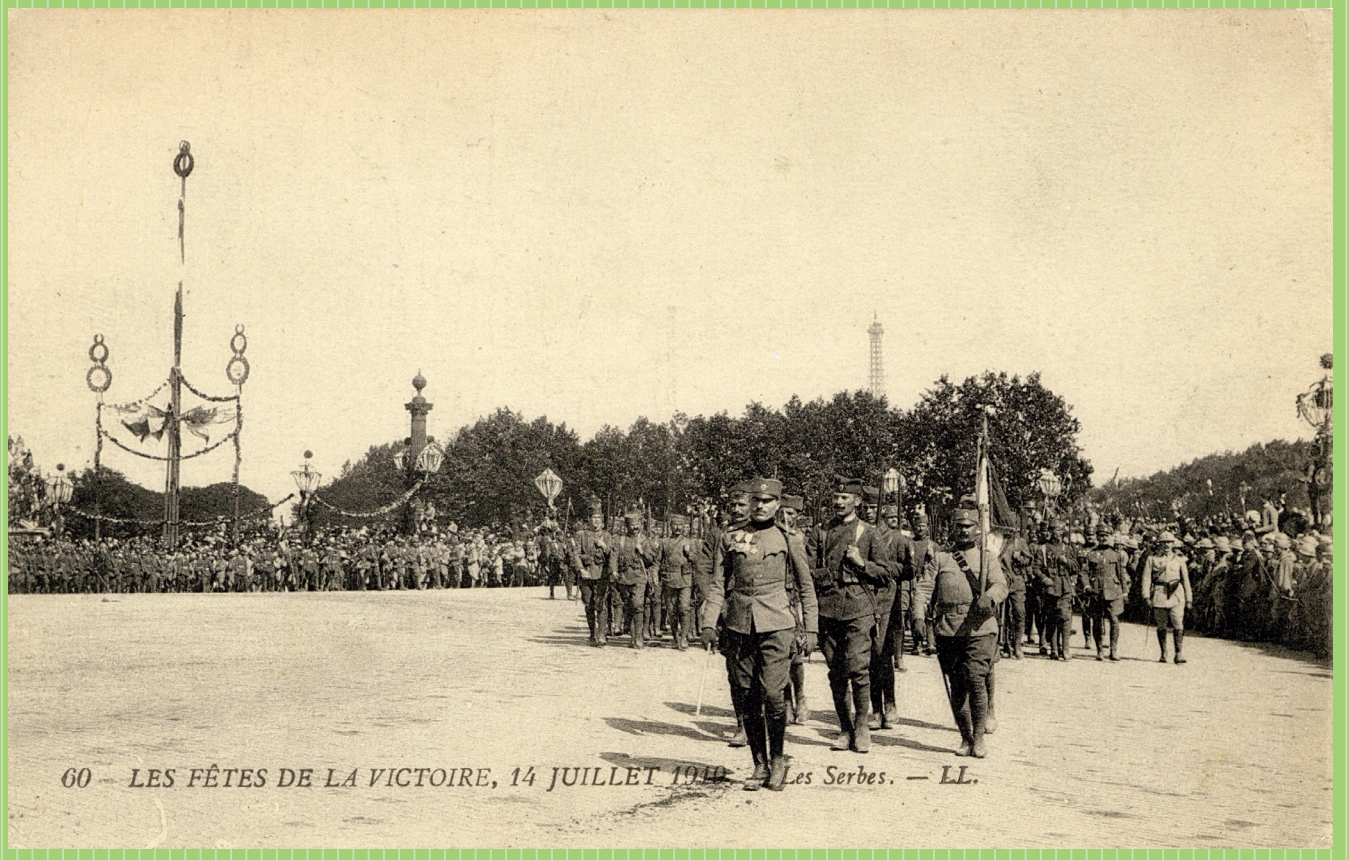

CIP – Каталогизација у публикацији
Библиотека Матице српске, Нови Сад

623:687.44(497.11)”18/19”(083.824)

ВЕЉАНОВИЋ, Зоран, 1959-

Војне капе и шлемови од средине 19. до средине 20. века : из колекције Дејана Крагића : каталог = Military caps and helmets from the middle 19th to the middle 20th century : from the collection of Dejan Kragić : catalogue / [аутор изложбе и каталога] Зоран Вељановић ; [преводиоци Димитрије Михајловић, Зоран Вељановић, Дејан Крагић ; фотографије Драган Куруцић, Милица Ђукић]. - Нови Сад : Музеј Војводине, 2021 (Београд : Донат граф). - 76 стр. : фотогр. ; 30 cm

Упоредо срп. текст и енгл. превод. - Тираж 300.

ISBN 978-86-81086-78-0

а) Војна опрема -- Капе -- Србија -- 19-20. в. -- Изложбени каталози
б) Војна опрема -- Капе -- Шлемови -- Србија -- 19-20. в. -- Изложбени каталози

COBISS.SR-ID 52192009